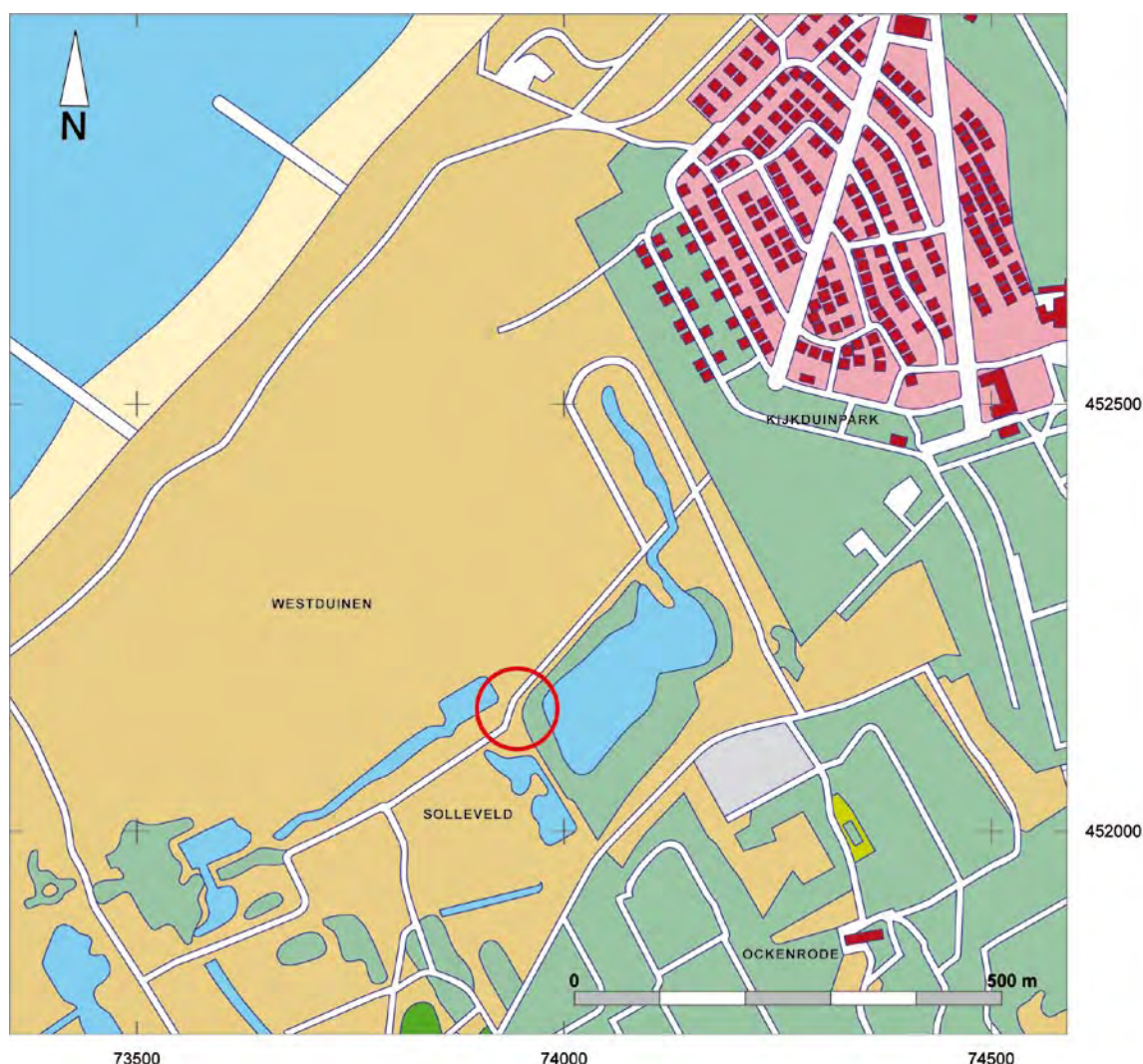

Belangrijke graven in Solleveld: nieuwe gegevens over het vroegmiddeleeuwse grafveld

Ab Waasdorp
Gemeente Den Haag, Archeologie
Postbus 12 651, 2500 DP DEN HAAG

Inleiding

In de jaren vijftig van de vorige eeuw werd ontdekt dat het duingebied bij Solleveld een grafveld uit de vroege middeleeuwen herbergde. Bij grondwerkzaamheden langs de zandwinningsplas kwamen urnen uit die periode voor de dag. Dat was aanleiding voor een kleinschalige opgraving ter plekke in 1954, uitgevoerd door dr. W.C. Braat van het Rijksmuseum van Oudheden. Die opgraving, op de plek van een oude, door mensen opgeworpen wal die voor conservering van een oude bodem had gezorgd, bracht nog meer urnen aan het licht.

Vijftig jaar na deze opgraving is het terrein opnieuw aan een onderzoek onderworpen (figuur 1).

Figuur 1. Locatie van het onderzoeksterrein.

De noodzaak daartoe was er: het Duinwaterbedrijf Zuid-Holland was voornemens ter plekke de winningsmiddelen ten behoeve van de drinkwatervoorziening te optimaliseren. Daarbij zouden grondwerkzaamheden onvermijdelijk zijn. De opgraving van Braat had geen duidelijke begrenzing van het grafveld opgeleverd. Er bestond daarom een gerede kans dat nog niet ontdekte delen van deze begraafplaats te

lijden zouden hebben van de werkzaamheden. Ook DZH was overtuigd van de noodzaak van opgravingsonderzoek en financierde belangrijke delen daarvan. Zij toonde daarmee op een voortreffelijke manier haar verantwoordelijkheid voor ons archeologisch erfgoed.

De nieuwe opgraving, uitgevoerd door de afdeling Archeologie van de gemeente Den Haag, vond plaats in het najaar van 2004. De spectaculaire vondsten zorgden ervoor dat het onderzoek in plaats van twee weken ruim twee maanden in beslag nam. Het waren deze vondsten ook die een nieuw licht wierpen op dit grafveld en tot belangrijke nieuwe inzichten hebben geleid. Dat heeft uiteindelijk geresulteerd in een publicatie die in mei 2008 kon worden gepresenteerd. Dit artikel is aan deze rapportage ontleend.

Graven en grafvondsten

Braat had bij zijn onderzoek in de jaren vijftig alleen crematies aangetroffen, voor het grootste deel 'verpakt' in urnen. Andersoortige graven had hij niet herkend en daarmee was dit grafveld tot aan het onderzoek van 2004 min of meer een uitzondering. Het is immers gebruikelijk dat bij grafvelden uit de vroege middeleeuwen zowel crematies als inhumaties (lijkbevingen) worden aangetroffen. Ook bij het onderzoek van 2004 zijn urnen met crematieresten aangetroffen. Deze keer zijn echter ook een aantal inhumaties blootgelegd. Daarmee voegt het grafveld zich dus in het bekende patroon en is het voor de periode 'normaal' geworden. Dat wil echter niet zeggen dat de betreffende begravingen ook als normaal of standaard dienen te worden bestempeld. Eerder is van het tegendeel sprake: twee van de vier aangetroffen graven kunnen als bijzonder dan wel uitzonderlijk worden gekenschetst. Over die twee zal hieronder daarom uitgebreid worden gesproken. Eerst echter kort nog iets over de crematiegraven.

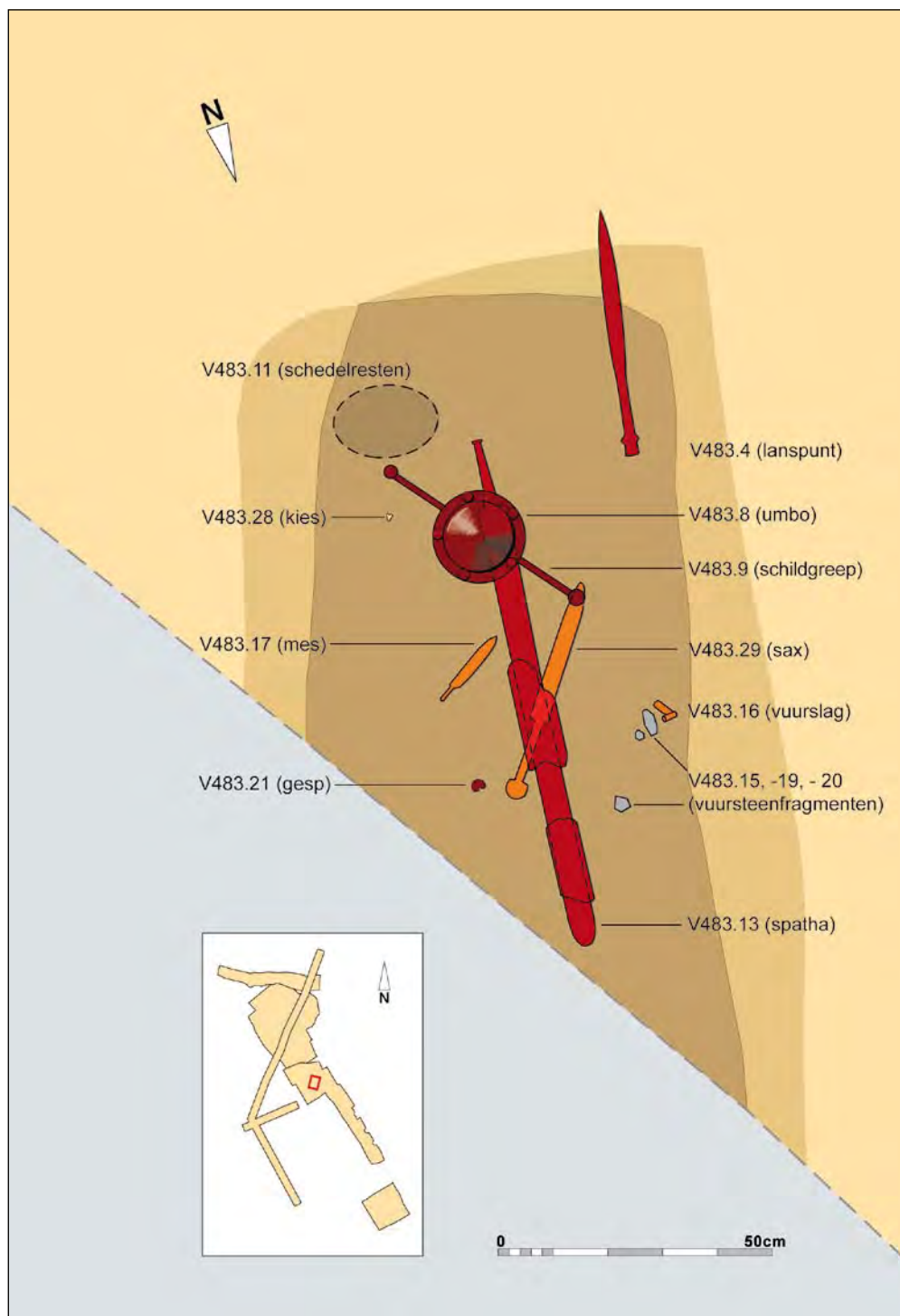
Gedurende de opgraving kwamen vijf urnen met crematieresten in verschillende mate van compleetheid aan het licht; daarnaast is er een drietal concentraties van scherven die, vanwege de begeleidende crematieresten, als crematiegraf zijn geïnterpreteerd. Bij elkaar gaat het dus om acht crematies. Bijna geen enkele urn is geheel onbeschadigd aan het licht gekomen. Dat was bij Braat destijds ook al het geval: alleen onder een (nog steeds aanwezige) dubbele wal, de oude begrenzing van het in cultuur-gebrachte land van de boerderij Solleveld, waren de resten enigszins bewaard gebleven. De cultuurlaag die in die wal werd aangetroffen en waaronder de grafsporen zich bleken af te tekenen is hoger gelegen dan het huidige oppervlak aan weerskanten van die wallen. Daar is dan ook alles weg. De reden dat de aangetroffen urnen zo slecht bewaard zijn gebleven is echter nog een andere. De genoemde cultuurlaag heeft in de middeleeuwen ook als akker dienst gedaan. De urnen zijn letterlijk stukgeploegd (figuur 2).

Figuur 2. Biconische grafurn, gebroken en uit het lood geslagen door latere beploeging.

De urnen werden gebruikt om de verbrande resten van de doden in bij te zetten. In één van de urnen bleken stukken glas afkomstig van kralen aan enkele van de botresten te zijn versmolten. Blijkbaar was de betreffende persoon, een vrouw, met haar armband of ketting op de brandstapel gelegd. Naast deze vrouw zijn in de crematies nog resten van een andere vrouw, van een man en van twee kinderen herkend. In die zin weerspiegelt het bestand dus dat van een normale nederzetting.

De urnen zelf zijn voor het overgrote deel van dezelfde soort: het gaat om verschillende typen biconische potten uit het Rijnland. Het is in de vroege middeleeuwen de grafceramiek bij uitstek, al komen ook typisch Angelsaksische urnen voor. Rijnlandse potten zijn redelijk te dateren. Wanneer we het gehele urnenbestand van Solleveld bekijken is duidelijk dat de meeste uit de 6^e eeuw stammen, maar er zijn er ook een aantal dat in de 7^e eeuw geplaatst moeten worden. Later materiaal komt in zijn geheel niet voor, en daarmee geeft het aardewerk dus aan dat dit een puur Merovingisch, 6^e/7^e eeuws grafveld is.

Figuur 3. Tekening van wapengraf met inhoud.

Binnen die dateringsrange vallen ook de inhumatiegraven, voor zover althans via vondstmateriaal dateerbaar. Zeer tot de verbeelding sprekend was natuurlijk de vondst van het wapengraf. Het graf had een houten bekisting gehad en bleek een keur aan wapens en wapenrusting te bevatten (figuur 3). Zo was er sprake van een ijzeren lanspunt, van een ijzeren schildknop (*umbo*) en schildgreep, van een langzwaard met dubbelzijdig snijvlak (*spatha*) en van een kortzwaard met een eenzijdig snijvlak (*sax*). De schildknop met greep was het enige dat was overgebleven van het schild dat over de overledene en zijn wapens heen in de kist gelegd was. De *spatha* moet op de borstkas van de overledene gelegd zijn met de punt wijzend naar de voeten. Om het zwaard bleek zich een korst te bevinden, die het residu is van de houten schede.

Naast deze grote voorwerpen bevatte het graf nog enkele kleine objecten. De meest in het oog springende daarvan waren drie stukken vuursteen, samen met een ijzeren voorwerp. De aanwezigheid van vuursteen in graven uit deze periode is niet ongebruikelijk. Blijkbaar is de man gereedschap om vuur te maken meegegeven op zijn reis naar het oneindige. Verwacht mag worden dat de stukken bij elkaar waren gebracht in bijvoorbeeld een leren buideltje. Met vuursteen kan alleen vuur worden gemaakt als er ook een vuurslag aanwezig is. Dat zou het begeleidende stuk ijzer geweest kunnen zijn. Van de overledene zelf is bijna niets teruggevonden. Aan de kopse kant van het spoor werd een bruinige verharding zonder echt duidelijke structuur blootgelegd. Later bleek het om schedelresten te gaan. Dat deze resten beter bewaard zijn gebleven dan andere delen van het skelet kan te maken hebben met een vorm van hoofdbescherming, bijvoorbeeld een kap van gehard leer. Het was in die periode niet gebruikelijk een metalen helm in het graf mee te geven. Vlak bij de schedel werd een deel van een kies aangetroffen. De geringe slijtagesporen wijzen er op dat deze van een relatief jonge volwassene afkomstig moet zijn geweest.

Met de bovengenoemde ijzeren voorwerpen kon het graf grof gedateerd worden. Dat ging overigens niet zonder moeite: ze waren namelijk zonder uitzondering bijzonder slecht geconserveerd. Geen van de grotere objecten kon dan ook zonder hulpmiddelen worden geborgen; het conserverings- en restauratietraject heeft na de opgraving vele maanden in beslag genomen.

Het langzwaard, in totaal ruim 93 cm lang, bleek te bestaan uit een kling en een angel (de kern van de greep). Deze greep was van hout of been en is niet bewaard gebleven. Zwaarden als deze vertonen vaak damascering. Dat is een techniek waarbij lagen koolstofrijk ijzer met lagen zuiver ijzer worden afgewisseld door smeden. Hierdoor ontstaat een motief op de kling. Vaak is dat een soort visgraatmotief. Ook bij dit zwaard bleek dit het geval. Door de sterke corrosie is er echter maar weinig metaal daadwerkelijk bewaard gebleven. De damascering was daarom vooral zichtbaar op de vooraf genomen röntgenfoto's. Helaas heeft het zwaard te weinig specifieke kenmerken om een datering mogelijk te maken.

Gelukkig was dat wel het geval bij de *sax*. Ook deze bestaat uit een kling en een angel. Aan het eind daarvan is de zwaardknop nog aanwezig, hoewel flink door de corrosie aangetast. Op een röntgenopname van het object, gemaakt vóór de restauratie, zijn kleine parallel lopende lijntjes te onderscheiden, die wijzen op een versiering, bijvoorbeeld zilverinleg, via een incrustatietechniek. De *sax* is ruim 30 cm lang. Dat is relatief klein, vandaar dat dit als een 'smalsax' geldt. Dit type wordt vooral in graven met een datering tussen 520 en 570 aangetroffen en wordt dan ook als typerend voor de 6^e eeuw beschouwd.

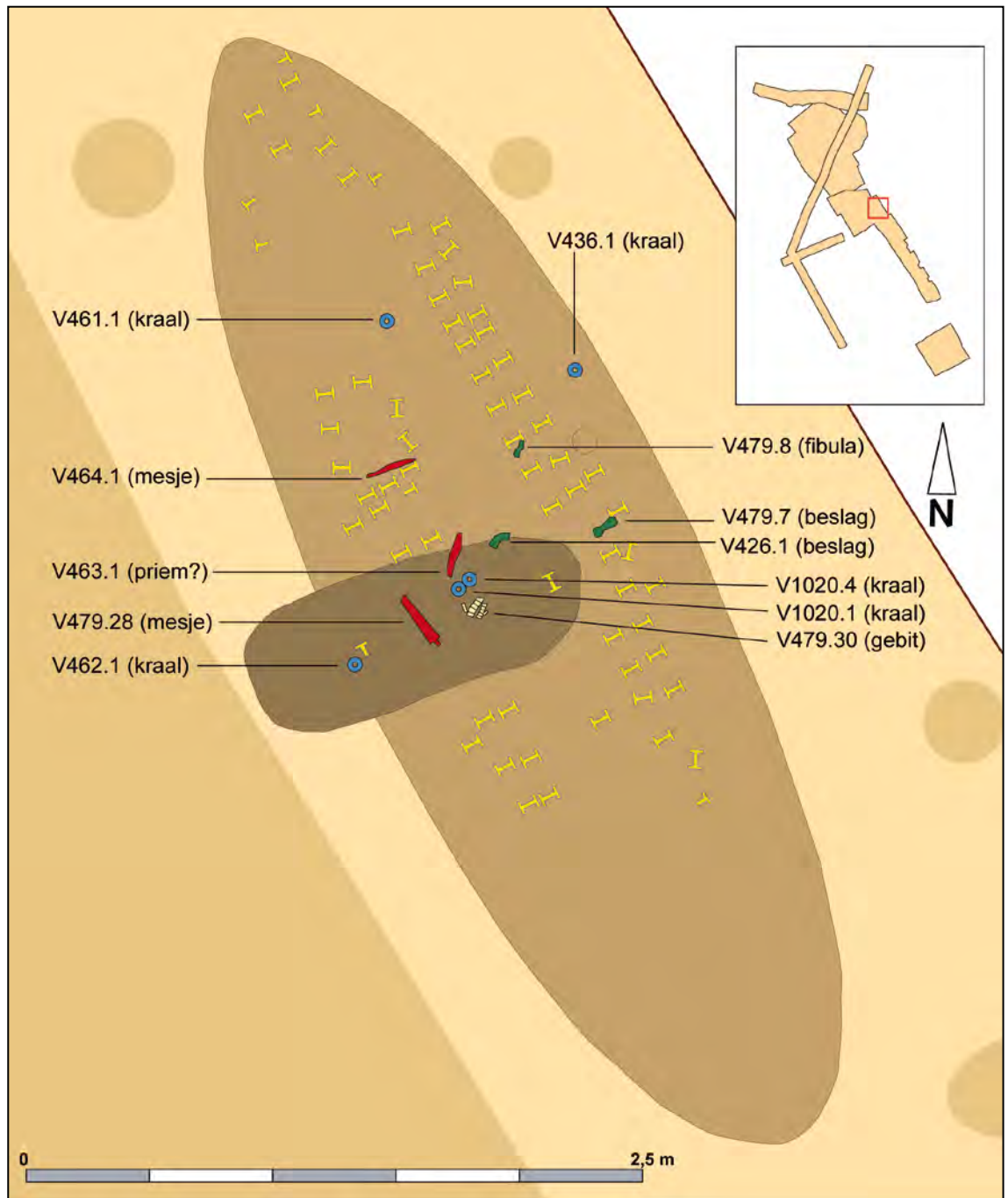
De aangetroffen lanspunt heeft een vergelijkbare datering. Opvallend bij dit 44,5 cm lange voorwerp is dat de koppen van de pennen waarmee de lanspunt aan de houten schacht was geklonken, overtrokken zijn met een laagje brons.

Ook de aangetroffen schildknop en -greep zijn vermeldenswaard. De *umbo* bestaat uit een platte kraag en een gewelfde kap. De waarschijnlijk oorspronkelijk aanwezige puntknop is afgebroken. Op de kraag zijn, op gelijke afstanden van elkaar, vijf nagels met bolle kop aangebracht. Net als bij de lans zijn deze met brons overtrokken. Onder de schildknop lag de greep van het schild nog op zijn oorspronkelijke positie. Deze was in het midden verbreed en omgeslagen, om een nu verdwenen houten of benen handvat heen. Aan de beide uiteinden zijn nieten aanwezig die de greep aan het schild bevestigden. De bolvormige koppen daarvan zijn ook weer met brons overtrokken.

Schilden waren in de vroege middeleeuwen plat en rond en gemaakt van houten planken. Ze waren meestal met leer overspannen. De *umbo* was aan de voorzijde van het schild bevestigd, precies in het midden en over een ronde uitsparing in het schild heen. De greep zat aan de achterzijde en wel zodanig dat het handvat precies ter hoogte van de uitsparing en de holle *umbo* gelegen was. Daarmee werd ruimte gecreëerd voor de hand die het schild droeg. De *umbo* had als primaire doel die hand bescher-

ming te bieden. Het schild zal een diameter van rond de 60 cm hebben gehad.

In de 6^e eeuw is dit type schildknop het meest gangbaar. Voor zover dateerbaar zijn dus alle vondsten uit dit graf uit dezelfde periode afkomstig. Het betekent dat het graf uit de 6^e eeuw moet stammen.

	grafgiften (ijzer)		secundaire bijzetting
	grafgiften (brons)		bootgraf
	grafgiften (glas)		sporen
	gebitsfragmenten		werkputten
	klinknagels (ijzer)		

Figuur 4. Het bootvormige graf met vondsten

Is een wapengraf als deze al zeldzaam, de tweede inhumatie bleek zelfs helemaal uniek (figuur 4). Het ging om een kuil met een lengte van 4,8 en een breedte van 1,5 meter, met twee zodanig gebogen zijden dat deze op twee punten samenkomen. De vorm was onmiskenbaar die van een boot, en gezien de inhoud van het spoor mag er van worden uitgegaan dat hierbij geen sprake is van toeval. Meest opvallend namelijk aan dit spoor was de aanwezigheid van vele tientallen klinknagels. Deze lagen achter elkaar op gelijke afstanden en vormden zo verschillende rijen langs de beide randen van het spoor, waarbij aangetekend moet worden dat de rijen aan de westzijde minder duidelijk en vooral minder regelmatig waren: er was daar onder andere sprake van een gat in het patroon ongeveer halverwege. Klinknagels zijn grote ijzeren nagels met een platte ruitvormige plaat aan het eind. Ze werden in de vroege middeleeuwen voor zover nu bekend uitsluitend in de scheepsbouw gebruikt. De houten schepen werden in die tijd overnaads gebouwd, dat wil zeggen dat de horizontale planken of 'gangen' elkaar steeds voor een deel overlaptten. De klinknagels klonken de verschillende gangen ter hoogte van deze overlapping aan elkaar. Duidelijk is dus dat zich in het spoor scheepshout moet hebben bevonden. Dit graf moet van een belangrijk iemand zijn geweest. Het is logisch het scheepshout te zien als oorspronkelijke bekleding van de wanden van het spoor. Op die manier is dan een soort grafkamer gecreëerd voor de overledene en de voorwerpen die deze op zijn laatste reis mee kreeg. Van overblijfselen van die overledene zelf was overigens geen sprake.

Een bijzonder graf doet ook bijzondere grafgiften vermoeden. Er zijn enkele voorwerpen aangetroffen die inderdaad in die richting wijzen. Het zijn een tweetal bronzen objecten, de enige van de gehele opgraving. De belangrijkste daarvan is zonder twijfel een riembeslag dat in tweeën was gebroken (figuur 5). Drie smalle en langwerpige gaten geven de positie aan waarin oorspronkelijk sierknoppen hebben gezeten. Deze zijn verwijderd, losgeraakt of vergaan door de bodemwerking en kunnen van (edel-)steen of metaal (bijvoorbeeld zilver) zijn geweest. Op het beslag is langs de rand een gegraveerde versiering aanwezig die bestaat uit een in elkaar overlopend en zigzaggend lijnpatroon. De versiering is vrij grof uitgevoerd en verraadt geen groot vakmanschap. De motieven lijken te zijn ontleend aan de Laat-Romeinse tijd. Mogelijk heeft een voorwerp uit die periode als voorbeeld gediend.

Het beslag is waarschijnlijk als tegenbeslag onderdeel geweest van een twee- of driedelige gordelset. Deze bestaan naast het betreffende voorwerp uit een gesp en – in het geval van een driedelige gordelset – een rugbeslag. Het moet in het eerste tot derde kwart van de 7^e eeuw gedateerd worden.

Figuur 5. Bronzen riembeslag uit bootvormig graf.

Figuur 6. Bronzen fibula uit bootvormig graf.

Het tweede bronzen voorwerp betrof een fibula met gelijke armen (figuur 6). Dit is een fibula waarbij de uiteinden aan weerszijden van de beugel identiek zijn. De beugel is bol en in het midden op zijn breedst. Het is versierd met een aantal overdwars aangebrachte groeven. Het type komt in Nederland maar mondjesmaat voor. De enige in situ gevonden en gepubliceerde exemplaren zijn afkomstig uit het grafveld van Oosterbeintum in Friesland. Het gaat om drie stuks, alle gevonden in een inhumatiegraf, bij de schouder van een overleden vrouw of meisje. Juist omdat deze fibulae relatief schaars zijn, bestaat er over de datering nog wel wat onduidelijkheid. Niettemin lijkt een 7^e eeuwse datering voorlopig het meest waarschijnlijk.

Hoewel het spoor nog wel wat meer kleine vondsten heeft opgeleverd, was wellicht een rijkere grafinhoud dan dit logisch geweest, gezien de klaarblijkelijke allure van het graf. Duidelijk is echter dat er van dit graf door verschillende oorzaken maar heel weinig bewaard gebleven is. Dat blijkt bijvoorbeeld uit de (on)diepte van het spoor. Op zijn diepste punt is het maar 25 centimeter diep, gerekend van de bovenkant van de humeuze laag. Het graf moet dieper ingegraven of in elk geval met meer grond bedekt zijn geweest; het betreffende lichaam had anders niet eens onder de grond gelegen. Tijdens de uitwerking is daarnaast geconstateerd dat het spoor gedeeltelijk is vergraven door een andere kuil. Sprake is namelijk van een langwerpig spoor, haaks op de as van het graf. De aanwezigheid ervan is de reden voor het ontbreken van nagels aan de westkant: voor de aanleg van deze kuil is de houten grafkamerwand daar ter plekke blijkbaar doorgraven.

Hoewel niet kan worden uitgesloten dat deze kuil een teken is van grafschennis, is het voorlopig waarschijnlijker dat het een later graf betreft, dat in de bestaande grafkamer is aangelegd. Dat valt af te leiden uit de inhoud van de kuil: sprake is bijvoorbeeld van een aantal tandkapsels van een menselijk gebit en van een aantal kleine voorwerpen zoals een mesje en kralen die als bijgiften of lichaamsopsmuk kunnen worden opgevat. De grootte van de kuil is voldoende om er een lichaam in hurkhouding in bij te zetten. Een dergelijk graf is er overigens slechts enkele meters vandaan aangetroffen: een lijksilhouet in dezelfde hurkhouding. Ook van die was niets van de beenderen bewaard gebleven, alleen een verkleuring in de grond (figuur 7).

Ook dit laatste inhumatiegraf was uiterst ondiep ingegraven, nog ondieper zelfs dan het grote bootvormige graf. Dat is opvallend en nauwelijks logisch. Er is echter wel een goede verklaring voor. We moeten er dan van uit gaan dat de 'boot' niet echt ingegraven is geweest, maar dat de noodzakelijke bedekking bovengronds heeft plaatsgevonden – dat wil zeggen door het opwerpen van een grafheuvel. Die heuvel kan 10 tot 15 meter in doorsnee geweest zijn met een geschatte hoogte van 1,5 meter. Het laatste inhumatiegraf

is dan in de heuvel bijgezet. Grafheuvels komen voor in de vroege middeleeuwen, zowel in Engeland als Scandinavië zijn daar voorbeelden van. In Nederland zijn ze echter tot nu toe niet herkend.

Figuur 7. Het lijksilhouet.

Achtergronden

Als er iets is kenmerkend kan zijn voor een volk of bevolkingsgroep, dan is het misschien wel het grafritueel. Het is om die reden van belang om aan het slot van dit artikel nog eens naar die bevolking te kijken. Vlakbij Solleveld, ter hoogte van het huidige Kijkduinpark, zijn eerder al resten gevonden van een nederzetting uit die periode. Het is logisch te veronderstellen dat de mensen die daar woonden het grafveld gebruikten voor hun doden. Maar wie waren die mensen nu precies? Om die vraag enigszins te kunnen beantwoorden moeten we een kleine omweg maken en de blik naar het noorden en naar een iets vroegere periode verleggen – naar het huidige Friesland aan het eind van de Romeinse tijd. Dat gebied kreeg na een sterke bevolkingsafname in de 4^e na Chr. in de 5^e eeuw weer meer bewoners,

maar dat lijken anderen te zijn dan er daarvoor woonachtig waren. Dat kan blijken uit de aangetoonde verschillen in nederzettingsstructuur, huizenbouwtraditie en ook uit verschillen in het dodenbestel. De nieuwe kenmerken zijn bekend uit Noord-Duitsland. Het zijn sterke aanwijzingen voor een migratie, in dit geval van de uit de overlevering bekende Angelen en Saksen, die afkomstig waren van de Duitse en Deense Noordzeekust en die zich later ook in het oostelijk deel van Engeland gingen vestigen. Het ziet er naar uit dat daarbij de kust van West-Nederland niet werd overgeslagen. We duiden dat gebied tegenwoordig wel aan als 'Frisia'. Terwijl in Friesland de aanwezige terpen werden uitgekozen, ging het langs de westkust om de hoger gelegen duingebieden en ook, iets meer landinwaarts, om de oeverwallen langs de grotere rivieren. Ook daar was eerst sprake geweest van een grote bevolkingsafname, maar ontstonden aan het eind van de 5^e en in de 6^e eeuw diverse nieuwe boerennederzettingen. Dat lijkt ook binnen de huidige Haags gemeentegrenzen te zijn gebeurd: de nederzetting die bij het Frankenslag in het Statenkwartier is aangetroffen lijkt te zijn gesticht door pioniers die uit het noorden kwamen en een tamelijk ongerept gebied in bezit namen.

De samenleving van toen lijkt op geheel eigen waarden te zijn gebaseerd. De Beowulf, een heldendicht dat zijn wortels in deze periode heeft, laat ons een glimp daarvan zien. Sprake is daar van een koning met een gevolg van edelen of krijgers, die een relatie hadden die op wederzijdse hulp gebaseerd was: de koning zorgde voor bescherming en de krijgers moesten de koning bijstaan in geval van bijvoorbeeld een oorlog. Deze relatie moest elke keer weer bestendigd worden met het uitwisselen of geven van geschenken. Rijkdom lijkt in die periode alleen van belang te zijn geweest om ostentatief te kunnen weggeven. Daarom was de handel in prestigegoederen in handen van de elite en waren ook verovering en plundering legitieme middelen om aan die rijkdom te komen. Het hoeft dus geen verbazing te wekken dat het krijgerschap in deze samenleving in hoog aanzien stond.

Een ander kenmerk van de bevolking was de gerichtheid op water. De scheepvaart moet een belangrijk facet in het dagelijkse leven van die tijd geweest zijn. Met scheepvaart werden de contacten onderhouden, zowel overzee als langs de kust en rivieren, werd de handel bedreven en werden expansie (en plundertochten!) mogelijk gemaakt. Op de vindplaats in het Statenkwartier zijn relatief veel resten van kabeljauw aangetroffen, die er op wijzen dat op zee gevestigd is. De aanwezigheid aldaar van meer dan 20 klinknagels geeft aan dat er waarschijnlijk scheepshout ter plekke secundair gebruikt is.

Omdat de scheepvaart zo dominant in het denken aanwezig was, was er ook een meer spirituele vertaling daarvan in bijvoorbeeld de gebruiken die met het dodenbestel te maken hebben. Dit laat zich het best illustreren in scheepsbegravingen, die voor de periode waar we over spreken, de vroege middeleeuwen, niet ongebruikelijk waren, maar nog niet in ons gebied zijn aangetoond. Het bootvormige graf van Solleveld kan hoe dan ook in die traditie geplaatst worden; het is de vraag in hoeverre in de beleving van de mensen van destijds een echt bootgraf wezenlijk verschilde van een symbolische boot zoals hier gevonden is.

Zuid-Holland heeft meer grafvelden uit deze periode opgeleverd. Helaas hebben de meeste van die met elkaar gemeen dat ze zijn gedaan in een periode – het begin van de 20^e eeuw – waarin de archeologie toch nog min of meer nog in de kinderschoenen stond. De gegevens zijn dus niet van de kwaliteit die we heden ten dage gewend zijn. Zo zijn grafvelden bij Katwijk Klein Duin en bij Rijnsburg aan het licht gekomen en onderzocht. Voor beide geldt net als voor Solleveld dat zowel inhumaties als crematies voorkomen. Voor Katwijk geldt bovendien dat daar met zekerheid enkele wapengraven zijn aangetroffen; in Rijnsburg is sprake van wapens zonder dat een duidelijke context wordt aangegeven.

Wapengraven komen met enige regelmaat in de vroegmiddeleeuwse grafvelden voor. De gewoonte wordt voor het eerst geconstateerd in de 6^e eeuw, om in de 8^e eeuw definitief uit te doven. Het is dus een nauw in tijd gebonden fenomeen en komt behalve in Nederland in elk geval ook in Duitsland en in Engeland voor.

Het gaat nooit om veel van dit soort graven – in die zin zijn ze dus ook weer niet echt gemeengoed. Het bovengenoemde grafveld van Katwijk bijvoorbeeld heeft drie wapengraven op een totaal van 48 inhumaties opgeleverd. In de rest van Nederland is het van hetzelfde laken een pak. Ook zijn niet dezelfde of evenveel wapens meegegeven. Zo komen speerpunten en schilden duidelijk vaker voor dan een spatha. Daarmee lijkt te worden aangegeven dat een zwaard als bijgift iets speciaals was. Mogelijk is er dus sprake van een hiërarchie bij wapengraven en waren overledenen die met een zwaard werden begraven weer een stukje belangrijker waren dan anderen die het zonder dat wapen moesten stellen.

Er zijn verschillende ideeën over de achtergrond van graven met wapens. Tijdens en ook na de opgraving

is vaak gesproken van het krijersgraf, refererend aan de wapenset die in het graf is aangetroffen. Daarmee is in feite uitgegaan van de premisse dat de betreffende persoon de wapens ook gebruikt heeft. Het is echter de vraag of dat zo geweest is.

Opvallend genoeg is er in Nederland niet zoveel onderzoek naar wapengraven gedaan. In Engeland, waar dat wel gedaan is, wijzen de resultaten erop dat er ook andere mechanismen in het geding kunnen zijn geweest. Zo blijken de volwassen personen die met wapens zijn begraven, gemiddeld 4 centimeter langer te zijn geweest dan de personen uit wapenloze graven. Dat is in overeenstemming met onderzoek dat ook in Noord-Duitsland is uitgevoerd. Dat gegeven is gekoppeld aan een andere etnische achtergrond: die van de Angelsaksen. Het was daarbij niet nodig om een actief krijger te zijn. Sommige jonge kinderen en tieners hebben namelijk ook wel wapens in hun graf meegekregen, al gaat het in die gevallen nooit om een complete wapenset: zwaarden en saxen bleven altijd voorbehouden aan volwassenen. Daarnaast zijn er wapengraven bekend waarin ouden van dagen zijn begraven. Wapens in deze wapengraven lijken dus ook een symbolische functie te hebben gehad.

In Engeland komen, net als in Nederland, wapengraven met een spatha duidelijk minder voor. Omdat graven waarin een spatha is gevonden in zijn algemeenheid ook rijker qua ander vondstmateriaal zijn, wordt een verband gelegd met de elite binnen die samenleving. Het is in dat kader wellicht tekenend dat graven met een spatha vaak ook een glazen drinkbeker bevatten. Dat is bijvoorbeeld ook bij alle drie de wapengraven in Katwijk Klein Duin het geval. Daarmee kan een beeld worden opgeroepen van een vrijgestelde elite, die zijn tijd besteedde aan gevechtstraining en drinkgelagen, zoals ook in de Beowulf wordt beschreven.

Als we dan dus iets over de achtergrond van de persoon in het wapengraf mogen zeggen, is het dat het waarschijnlijk een vrij jong lid van de plaatselijke elite geweest is, gestorven en bijgezet is in de 6^e eeuw en van wie de oorspronkelijke afkomst in het noorden gezocht mag worden.

Een laatste woord nog over het grafveld als geheel. De gegevens tonen aan dat het oppervlak ter plekke vroeger ruim boven 3 meter + NAP heeft gelegen; daarmee is het hoger dan de meeste tot nu toe aangetroffen nederzettingsterreinen in het Haagse duingebied. Het is niet aan te nemen dat dit aan toeval te wijten is. Ooit hebben de toenmalige bewoners een terrein uitgekozen om hun doden in bij te zetten, en het kan heel goed zijn dat juist die hoge ligging een belangrijk criterium was. Met een grafheuvel er bij was het een duidelijke markering in het landschap die, als de vegetatie dat tenminste toeliet, ook van verder weg kon worden waargenomen. Ook de andere genoemde grafvelden lijken een hoge ligging te hebben gehad. Blijkbaar had men in die tijd de grafvelden graag als duidelijk zichtbare markeringen in het landschap. Als dat zo is, dan zal er het nodige werk verzet zijn om die zichtbaarheid daadwerkelijk in stand te houden. Daarbij was het voorkomen van een teveel aan vegetatie zeker een belangrijke voorwaarde. Het zal ter plekke in een open landschap geresulteerd hebben.

Conclusie

Ondanks het feit dat de opgraving van 2004 maar een klein oppervlak betrof, zijn veel nieuwe gegevens over het grafveld bekend geworden. Naast de constatering dat er buiten het opgravingsareaal van 2004 nog steeds delen van aanwezig zijn, is dat natuurlijk dat ook lijkbegravingen hebben plaatsgevonden en dat voor de plaatselijke elite soms uitzonderlijke graven zijn gecreëerd, waarschijnlijk met een grafheuvel daar over heen.

Het grafveld van Solleveld werd hoogstwaarschijnlijk gebruikt door mensen van een naastliggende nederzetting. Deze lag in een gebied dat tot aan het eind van de 7^e eeuw deel uitmaakte van 'Frisia', een conglomeraat van kerngewesten dat zich vooral langs de kust uitstreekte van de Scheldemonding in het zuiden tot in Denemarken in het noorden. Het is het gebied waar een duidelijke Angelsaksische invloed merkbaar is. Scheepsbegravingen behoorden daartoe.

Wanneer de resultaten van de verschillende opgravingen en waarnemingen bij elkaar op worden geteld blijkt Solleveld tot nu toe 32 urnen (of delen daarvan) met crematieresten te hebben opgeleverd, met daarnaast tien losse crematies en een viertal inhumaties. Daarmee zijn er 46 graven vastgesteld. Dat is maar een deel van hetgeen ooit aanwezig moet zijn geweest. Welk deel weten we niet. Door de vele verstoringen zal de volledige omvang van dit grafveld ook nooit meer duidelijk worden.

Duidelijk is al met al dat het grafveld van Solleveld buitengewoon belangrijk is voor ons begrip van de samenleving ter plekke in de 6^e en 7^e eeuw na Christus. Dat houdt in dat met het nog resterende deel van het grafveld uiterst voorzichtig zal moeten worden omgegaan. Dat kan het best worden gewaar-

borgd indien het de status van beschermd monument zou krijgen. De provincie heeft daar al een stap in gezet: op de nieuwe Archeologische monumentenkaart van Zuid-Holland staat het gebied aangemerkt als terrein van hoge archeologische waarde.

Literatuur

- Bazelmans J (1999) *By weapons made worthy. Lords retainers and their relationship in Beowulf*. (Amsterdam Archaeological Studies 5). Amsterdam.
- Braat WC (1956) Brandgraven uit de 7^e eeuw in de duinen bij Monster, in *Oudheidkundige mededelingen uit het Rijksmuseum van Oudheden te Leiden* Nieuwe reeks XXXVII: 82 – 91.
- Härke H (1992) Changing Symbols in a changing society: the Anglo-Saxon weapon burial rite in the seventh century, in M.O.H. Carver (ed.), *The Age of Sutton Hoo: the seventh century in Northwestern Europe*. Woodbridge. 149-165.
- Holwerda JH (1912) Opgraving in het Klein Duin te Katwijk Binnen, *OMROL* VI: 48-53.
- Holwerda JH (1914) Het grafveld van Rijnsburg. *Jaarboekje voor Geschiedenis en Oudheidkunde van Leiden en Rijnland. Tevens orgaan van de Vereeniging Oud Leiden ('Leidsch Jaarboekje')* 11: 43-49.
- Knol E & X Bardet (2005) Fremde im Frühmittelalter: Noord-Nederland, in *Paleo-Aktueel* 14/15 (2002-2003): 146-149.
- Knol E, W Prummel, HT Uytterschaut, MLP Hoogland, WA Casparie, GJ De Langen, E Kramer & J Schelvis (1995/96) The Early Medieval Cemetery of Oosterbeintum (Friesland), *Palaeohistoria* 37/38: 245-416.
- Magendans JR & JA Waasdorp (1989) *Franken aan de Frankenslag*. (VOM-reeks 1988-4). Den Haag.
- Müsseseimer U, E Nieveler, R Plum & H Pöppelmann (2003) *Chronologie der merowingerzeitlichen Grabfunde vom linken Niederrhein bis zur nördlichen Eifel*. Landschaftsverband Rheinland. Köln.
- Schön MD (1999) *Feddersen Wierde, Fallward, Flögeln*. Bad Bederkesa/Cuxhaven.
- Waasdorp JA & E Eimermann (2008) *Solleveld. Een opgraving naar een Merovingisch grafveld aan de rand van Den Haag*. (Haagse Oudheidkundige Publicaties 10). Den Haag.